

НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА И МУЗЕЈ – БИТОЛА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

БИТОЛА

2016

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ НА Н.У. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА
СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И МУЗЕЈ – БИТОЛА

Претседател на редакциски одбор:
Александар Литовски

Членови на редакциски одбор:
Зоран Алтипармаков
Викторија Момева Алтипармаковска
Ристо Палигора

Технички секретар: Владо Ѓоревски

Лектор: Каљопи Лутовска
Печати: Херакли Битола

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

930.85(497.7)(082)

ЗБОРНИК на трудови. 19 / [уредник Александар Литовски]. - Битола :
НУ Завод и Музеј Битола, 2016. - 200 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4754-09-1

а) Македонија - Културна историја - Зборници
COBISS.MK-ID 101849354

Содржина:

Д-р Александар Литовски, Ставовите на Ренос Михалеас за македонското национално прашање во 1944 година.....7-15

Д-р Роберто Трајковски, Активностите за формирање на 21. планинска дивизија СС „Скендербег“ според документацијата од архивата на „Волфганг Воперсал“.....17-28

Д-р Лидија Ѓурковска, Габриела Топузовска, Трговско-индустриската комора во Скопје во периодот меѓу двете светски војни..... 29-39

Д-р Александар Симоновски, Народноослободителните одбори во административната единица Битолска околија (1945) 41-46

Рубинчо Белчевски, Монументален меморијален комплекс „Парк на Револуцијата“-Прилеп - Алеја на Народните херои - Могила на Непобедените - Споменик Жена - борец.....47-57

Д-р Катерина Мирчевска, Љубица Јанчева, Скопскиот земјотрес низ страниците на весникот „Нова Македонија“: помошта на Битола за Скопје.....59- 66

М-р Стојанче Костов, Фолклорниот фестивал Илинденски денови низ видеата на американскиот фолклорист Роберт Хенри Либман.....67-73

Д-р Мери Стојанова, Обреден циклус на празнување за Ѓурѓовден во Преспа..... 75-83

Горан Василевски, „Тајане Бојане имам брат Свети Јоване“..... 85-93

Бранко Ѓорѓиев, Тајната патна мрежа на Македонската револуционерна организација во Струмица и Струмичко..... 95-105

Илија Ристески, Руралната градителска традиција од прилепскиот крај во контекст на класичната архитектура и култура - низ историската ретроспектива и сегашност..... 107- 120.

Душко Темелкоски, Гробници издлабени во карпа на локалитетот „Сурун“ кај Горно Село..... 121-130

М-р Оливера Макриевова, Јовица Богоев, Применетата техника и технологија кај историските слоеви на ѕидното сликарство во џамиите Исхак Челеби и Гази Хајдар Кади од XVI век во Битола..... 131-145

Владо Ѓорески, Ликовното творештво на Стојан Апчевски....147-175

Биљана Темелкоска, Издавачката дејност на НУ Завод и музеј - Прилеп..... 177-188.

Почитувани читатели!
Почитувани колеги!

Повторно, по деветнаесетти пат, пред вас се наоѓа новиот број на „Зборникот на трудови“ на Националната установа Завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола. Ова наше стручно и научно списание со долга традиција ви презентира изворни материјали или нови сознанија, кои се научно и стручно валидни и издржани и кои ќе придонесат за подобро разбирање на некои сегменти од областите на кои се однесуваат.

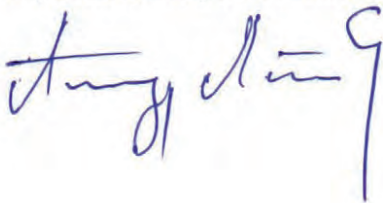
Во овој број, поместени се петнаесет прилози од разни стручни области и од колеги и колешки вработени во разни научни и стручни институции на Република Македонија. Сите прилози кои пристигнаа беа рецензирани пред да се објават во „Зборникот на трудови“ од компетентни стручни лица.

Во овој осумаесетти број во нашето списание поместуваме еден in memoriam за наш прерано починат колега.

И во оваа прилика, како и неколкупати претходно, повторно се обраќаме до сите колеги од сродните стручни институции, а и до сите научни работници во Република Македонија кои работат на теми кои се од сферата на заштитата и презентацијата на движното и недвижното културно наследство, како и од музеологијата, етнологијата, фолклористиката, историјата, археологијата, историјата на уметноста, во иднина слободно да се пријават со свои научни и стручни трудови и да ја збогатат содржината на нашиот „Зборник на трудови“. Секако, Редакцискиот одбор, а пред сè претседателот и техничкиот секретар, стојат на располагање во текот на целата година со цел да разјаснат евентуални нејаснотии и да ги прифатат испратените стручни трудови.

Претседател на Редакцискиот одбор

д-р Александар Литовски

Директор

Зоран Алтипармаков

Лидија ЃУРКОВСКА,¹
Габриела ТОПУЗОВСКА,²

ТРГОВСКО-ИНДУСТРИСКАТА КОМОРА ВО СКОПЈЕ ВО ПЕРИОДОТ МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Апстракт: *Стопанскиот развој на вардарскиот дел на Македонија во составот на Кралството СХС/Југославија несомнено е поврзан со работата на Трговско-индустриската комора во Скопје. Трговската политика во вардарскиот дел на Македонија во првите повоени години е водена преку Трговскиот инспекторат во Скопје во насока на санирање на повоените недостатоци, според системот на врзаната трговија, со ограничување на извозот на основните животни артикли.*

Клучни зборови: *Трговско-индустриска комора, Скопје, стопанство*

По завршувањето на мировната конференција посветена на крајот на Првата светска војна, согласно постигнатите мировни договори, во меѓувоениот период 1919-1941 година, вардарскиот дел на Македонија се најде во составот на новоформираната држава, именувана како Кралство на Србите, Хрватите и Словенците, директно преку Кралството Србија во чиј состав беше од 1912/13 година. Во неа српската власт вовела строг воено-полициски режим и вршела таква административно-територијална поделба, кои оделе во прилог на нејзините интереси. Со донесувањето на Видовденскиот устав во јуни 1921 година, територијата на вардарскиот дел на Македонија е поделена на три окрузи: Скопски, Брегалнички и Битолски.

Скопскиот округ како административно-територијална единица ги опфаќал: Скопската, Велешката и Качаничката околина.³

Завршувањето на Првата светска војна, означувало и прекин на старата стопанска организација од Отоманската империја, во чија основа имало сеуште феудални елементи. Во првите години не можеме да говориме за развоен капитализам, туку за почеток на нова ориентација во стопанството. Стопанството се развивало согласно ингеренции на владата на Кралството СХС/Југославија, која според тогашниот централистички систем го ограничувала неговиот развој.

¹ Д-р Лидија Ѓурковска, виш научен соработник во Институтот за национална историја ул. Григор Прличев бр.3 1000, Скопје, е.пошта: lidija.dimitrijevska@gmail.com

² Д-р Габриела Топузовска, доцент во Институтот за национална историја ул. Григор Прличев бр.3 1000, Скопје, е.пошта: e.пошта: gtrifunova@yahoo.com

³ *Rečnik mesta, 1-deo. Administrativna podela Kraljevine Srba-Hrvata i Slovenaca. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Po zvaničnim podacima Ministarstva unutrašnjih dela, Beograd, 1925, 292.*

Во почетокот на 1919 година, “Трговската комора” со седиште во Белград, отворила свој оддел во Скопје. Овој оддел почнал да ги спроведува сите закони на комората согласно “Законот за работа”. Законот од 24.12.1921 година, предвидувал отварање на Трговско-индустриска комора во Скопје, која би била надлежна за сите окрузи во вардарскиот дел на Македонија.⁴

Статутот на Комората, бил изработен во февруари 1922 година, а потврден на 31 мај истата година, од страна на Министерството на трговија и индустрија. Во составот на комората влегувале следниве окрузи: Кумановски, Битолски, Охридски, Тиквешки, Брегалнички, Тетовски, Призренски, Косовски, Рашки, Прилепски, Звечански, Плевјански, Белополски, Берански, Скопски, Метохиски.⁵ Во склоп на Комората, како нејзин составен дел, егзистирале 33 здруженија. Единствено во Скопје трговците и индустријалците биле организирани во свои посебни здруженија, независно од постоењето на мешовитите здруженија во другите градови. Отворањето на Комората во Скопје, значело почеток за создавање на нови услови за побрз и поорганизиран развој на стопанството и трговијата.⁶ Комората во Скопје дејствувала самостојно, но сепак развојот на трговијата и индустријата биле насочувани според одлуките на владата и Министерството на трговија и индустрија.

Конституирањето на Комората било извршено кон средината на 1922 година. Веќе во 1923 година, Комората се вклучила како постојан член на новооснованата Централа на индустриските корпорации (ЦИК), на Кралството СХС. Воедно станала и постојан член при заседанието на земските конгреси на трговските комори и извозничките здруженија. Услови за создавање на посебна индустриска комора не постоеле, бидејќи индустријата била во зачеток.⁷

Комората се делела на трговски и индустриски оддел и имала свој Статут.⁸ Меѓу другото, таа имала за цел да ги регулира односите меѓу вработените во трговијата и индустријата. Поднесувала годишни извештаи за состојбата во трговијата, индустријата и сообраќајот. Била иницијатор за отварање корисни установи за унапредување на своите занаети, организирала изложби и курсеви. Водела евиденција на регистрираните фирми, и именувала судии кои учествувале во разрешување на проблемите од економска природа и др.⁹

⁴ Статут Трговачко-индустриске коморе у Скопљу, Штампарија и књиговезница “Стара Србија”, Скопље, 1925, 3.

⁵ Архив Југославије (понатаму АЈ), фонд 65, кут. 48, а.е 265.

⁶ Истото, а.е 165, 516.

⁷ Истото.

⁸ Статут Трговачко-индустриске коморе у Скопљу, Штампарија и књиговезница “Стара Србија”, Скопље, 1925, 3-9.

⁹ Истото.

Комората била правно лице, која што можела да тужи и да биде тужена. Таа се издржувала од приходите кои и следувале по Законот за работа, од данокот на сите трговски и индустриски работи, кој изнесувал (1-2%). Нејзиното членство броело 44 членови (пола трговци, пола индустријалци), секој округ давал по еден трговец и еден индустријалец, додека само градот Скопје, имал шест преставници на трговците и индустријалците. За редовни членови на Комората биле бирани државјани на Кралството на СХС, кои најмалку две години работеле како раководители.¹⁰

Членовите на Трговско-индустриската комора морале да бидат полнолетни, бидејќи им се доверувал мандат од четири години. Еднаш месечно биле одржувани седници на Комората, но во случај на потреба биле свикувани и вонредни седници во организација на Министерството за трговија, со најмалку половина членови. На овие седници се вршел избор на членови, утврдување на буџетот, преглед на годишните сметки, давање мислење за предлог закони, мислења за измена на Статутот на Комората итн. Управата на Комората била бирана на две години, а се состоела од претседател, двајца подпретседатели и секретар. На седниците задолжително присуствувал и државниот комесар, кој бил плаќан од државниот буџет, а имал големи овластувања, бидејќи можел да стопира било која одлука која ја сметал за незаконска и штетна. “Законот за трговско-индустриската комора во Скопје”, стапил на сила на 23.06.1921 година, со исправка на 07.07.1921 година.¹¹

Во 1926 година, била превземена акција за основање Скопска продуктивна берза. Статутот на берзата бил потврден на 10.10.1928 година, а првата управа била избрана на 08.02.1929 година. Берзата се занимавала со типизирање на житариците од краевите кои гравитирале кон Скопје, и со решавање на проблеми во стопанско-кредитните односи.¹²

Еден од приоритетите на државата било и образованието за младината од областа на стопанството. Па така во 1919 година, во Скопје била обновена Државната трговска академија, која постоела од 1913 година. На почетокот оваа Академија била двегодишна, но по барање на скопските стопански организации во 1925 година, станала четиригодишна. Во текот на 1928 година, од страна на државата на Академијата и била доделена нова зграда, а подоцна во 1930 година, бил основан и интернат.¹³

Во почетокот на 1924 година, на подрачјето на Трговско-индустриската комора во Скопје, бил забележан пад на производството на афион, памук, опиум, ориз и свилени кожурци. По аграрната реформа и општествено-политичките промени кои настанале како последица на војните, големите

¹⁰ Статут Трговачко-индустриске коморе у Скопљу, Штампарија и књиговезница “Стара Србија”, Скопље, 1925, 5.

¹¹ Vladan Jovanović, Jugoslovenska država i Juzna Srbija 1918-1929, INIS, Beograd, 2002, 119-120.

¹² Истото, 120.

¹³ Истото.

поседи кои за време на османлиската управа претставувале вистински зони за производство на културни растенија, биле расцепкани. Селанецот по војната на својот мал посед се определил да произведува зрнеста храна, за себе и за пазарот, пред се од економски причини, бидејќи цената за извозни култури била понекономична во споредба со производството на културни растенија.¹⁴

Комората во Скопје се подготвувала за Втората конференција на стопанственците од целата земја, која била предвидена да се одржи во Скопје на 10 и 11 мај 1924 година, кајби излегла со веќе подготвен план. Во актот што му бил упатен на министерот на трговијата и индустријата, било посочено дека конференцијата се свикнува врз база на заклучоците од Првата конференција на Комората и извозничките здруженија на Кралството на СХС, која била одржана во Загреб на 27-28 јануари 1924 година. За да се потенцира значењето на конференцијата, Комората истакнала дека, собирот во Скопје треба да биде нешто повеќе од обичен собир на претставници на стопанските корпорации. Тоа воедно требало да значи дека стопанството од вардарскиот дел на Македонија, врз себе го привлекувало вниманието од страна на највисоките претставници на бизнис класата. Според Комората, тоа требало да биде една народна манифестација и голем влог за иднината на југословенското стопанско напредување во правец на Средоземното Море.

За делегати, во името на Министерство на трговија и индустрија, биле одредени началниците Миливое Савиќ и д-р Милан Радославлевиќ. Во името на владата присуствувале д-р Хинко Кризман, министер на трговија и индустрија и д-р Милан Стојадиновиќ, министер на финансии. Одржувањето на конференцијата во Скопје, за време на извозната сезона, била од посебно значење. Се чувствувала потребата да се покаже, дека на југ постои голем судир меѓу политиката и стопанството, но и дека се чувствува материјален напредок. Конференцијата била мошне добро посетена. Присуствувале делегати на трговските и индустриските комори од Белград, Дубровник, Загреб, Љубљана, Осиек, Сплит, Нови Сад, Сараево, Зрењанин и Солун, и претставници на поедначни извознички и трговски здруженија и секции од помали места-Пирот, Куманово и др.¹⁵

Работата на конференцијата се одвивала во пет секции: финансиска, сообраќајна, стопанска, извозна и административна. Според предвидениот дневен ред, во рамките на финансиската секција биле разгледувани следните прашања: укинување на забраната на слободна продажба и купување на девизи и валути од страна на трговците, утврдување на нови пазари на берзата за валути и продукти, и склучување на трговски договор со Албанија, за подигање на општото народно стопанство.

Во втората секција за дискусија биле поставени следните прашања: 1.Што треба да се стори за подобро искористување на сообраќајниот промет: а) во солунската зона, б) на Јадранското море. 2.Прашањето за тарифниот

¹⁴ Трговински гласник, 4.09.1923 г.

¹⁵ Исто, 27.04.1924.

одбор, и прашањето за спроведување на скалестиот став за тарифата на железните. Тоа значело дека со зголемување на далечината се намалувала цената на горивото по тон и килограм. Стопанската секција, разгледувала и следела, колкави количини од производите останале по бербата во 1923 година, кои не биле искористени за извоз. Било разгледувано прашањето за презимување на добитокот и живината, како и можностите за извоз. Се разгледувал квалитетот на кожата од ситниот добиток за извоз, како и можностите за зголемување на производство на овошјето, лозовите посеви и културните растенија, во 1924 година.

Во рамките на четвртата извозната секција, на дневен ред било поставено прашањето за извоз на граѓата. Биле подготвувани планови за производство и контрола на кашкавал, количината која може да се планира за извоз, како и можностите за извоз на живина и јајца. Административната секција ги разгледувала прашањата во врска со: стопанскиот совет, воспоставување на еднообразни приходи за издржување на коморите, бил поднесен реферат за работата и успехот на загрепската конференција.¹⁶

Архивските материјали не ги содржат рефератите и дискусиите на сите учесници на конференцијата, со што подетално би се осветлила работата на II-та вонредна конференција на коморите. Рефератот за трговија со Албанија, бил еден од повпечатливите. Главна забелешка била тоа што Кралството на СХС, сеуште не ја согледало важноста од воспоставување на трговски врски со Албанија.¹⁷

Бербата на опиумот во 1924 година, не ветувала многу, поради мразот од предходната година, кој уништил повеќе од половината од посеаниот опиум. Потребна била заштита на афионовото растение од пламеницата, која според уверувањата се јавувала поради испоснетата земја. Се изнаоѓале начини за да се обезбеди слободен извоз на опиум во Америка, и да се изгради модерна лабораторија за сортирање на опиумот пред извозот. Според расположливите податоци кои биле наведени во рефератот, извозот на јајца во првите три месеца од годината, изнесувал дури 560 вагони, во вредност од околу 148.000.000 динари, а до крајот на истата годината се предвидувало да се извезат околу 2.000 вагони со јајца.¹⁸

На конференцијата на стопанствениците во Скопје, големо внимание предизвикал говорот на Милан Стојадиновиќ. Тој во своето обраќање истакнал дека се одбива основањето на девизна берза во Скопје и Љубљана, со образложение дека работата на тие берзи би била надвор од достигот на државната контрола, и тоа би предизвикало последици по вредноста на динарот. Резолуцијата, што била составена на Конференцијата, била обемна и мошне внимателно подготвена. Со неа биле опфатени сите главни

¹⁶ АЈ, 76, 1, 3.

¹⁷ АЈ, 65, 7, 55.

¹⁸ Трговински гласник, 10.05.1924 г.

проблеми на увозот, извозот, натамошниот развој на трговските односи како и неопходните подготовки за зајакнување на сообраќајот.¹⁹

Меѓутоа, многу прашања и барања што биле истакнати на Конференцијата зависеле од работата и ефикасноста на други институции. Стопанскиот печат ја критикувал работата на владата, која не била подготвена за склучување на трговски договори. Покрај изработениот предлог од страна на стручната комисија за новата царинска тарифа, која требало да послужи како база при склучувањето на трговски договори со други држави, ресорниот министер не поднел до Собранието предлог за решавање.

Во текот на 1924 година, Комората во Скопје се одзвала на поканата на ЦИК, а упатила и свои делегати на конференцијата на мелничката индустрија, што била одржана на 14 јуни истата година. Кон крајот на август во Белград, бил одржан II-от конгрес на коморите и извозничките здружјенија, за да се утврди количеството на домашните производи за извоз во периодот од 1 септември истата година, до 1 септември следната година. Скопската Комора била должна да прибере податоци за производството и извозот на опиум, ориз, памук, свилени кожурци, кашкавал, масло, жито, грав, добиток и кожи. Секретарот на Комората во Скопје, Миличевиќ, на конгресот ја критикувал работата на конзуларата служба, истакнувајќи дека е слаба, примитивна и дека стопанството слабо ги користи нејзините услуги и помош.²⁰

Во организација на Српското земјоделско друштво, а во соработка со Министерството за земјоделство, Министерството за трговија и индустрија, Народната банка, окружниот одбор на Скопскиот округ, општината на град Скопје. Извозната банка од Белград, окружниот одбор на Призренскиот и Тиквешкиот округ, Извозната банка во Скопје и Трговската банка од Белград, била одржана земјоделска изложба со народни ракотворби и разни земјоделски алатки.

На изложбата учествувале излагачи од 11 окрузи: Битолскиот, Охридскиот, Тиквешкиот, Брегалничкиот, Скопскиот, Кумановскиот, Тетовскиот, Призренскиот, Косовскиот, Звечанскиот и округот од Пеќ, со 45 околии, 7 државни, 17 самоуправни и 13 други установи. Вкупниот број на учесници изнесувал 4.071, и се претставиле со околу 10.099 разновидни производи од областа на: земјоделство-4.789, градинарство-57, сточарство-334, вештачки ѓубрива, подржани со пропагандни брошури-216, списоци за разни препарати-37, преработен и непреработен тутун-52, направи и алати-822 и разно-1.162.²¹

На изложбата биле одржани тематски предавања, за значењето и придобивките од одгледување на компирот, живинарството, пчеларството, предавања за народно просветување, и за значењето на земјоделскиот кредит.

¹⁹ Истото, 03.06.1924.

²⁰ Трговиски гласник, 07.10.1924.

²¹ АЈ, 65, 522.

На изложбата биле наградени 1.225 излагачи, наградите биле парични, или пак биле доделувани одреден тип на машини, алати, семиња, книги, пофалници и дипломи, чија вкупна вредност изнесувала 117.150 динари. Земајќи го предвид фактот дека за подготовка на изложбата биле потрошени 218.135 динари, се заклучува дека, сумата која била дадена како награда, претставувала повеќе од половината од вкупните трошоци. На тој начин, Скопје станал значаен стопански центар во државата. Притоа и организаторите на изложбата оцениле дека изложбата била успешна.

Во 1924 година, завршил првиот преоден период. Веќе кон крајот на јуни 1925 година, на сила стапила новата царинска тарифа, со што се очекувало и подобрување на извозната трговија. Но, во 1925 година, почнале да се јавуваат првите знаци кои ја најавувале престојната стопанска криза. Нерентабилното производство на домашните производители и конкуренцијата од страна на СССР, кој на пазарите во Солун и другите европски држави, се појавил со големи количества житарици. Државата била принудена да ја укине царината за најголемиот дел од производите кои биле наменети за извоз, а тоа било и причина повеќе за опаѓање на извозот.²²

Комората во Скопје и стопанствениците од вардарскиот дел на Македонија, барале посебни олеснителни услови со кои би ја подобриле својата материјална состојба, и со што би се средиле стопанските прилики во земјата. Се очекувало подрачјето на скопската Комора да се третира како посебна стопанска област. Во тек била модернизација на целокупниот стопански живот, а индустријализацијата која иако била во зачеток, почнала да ги зафаќа сите гранки од секојдневниот живот. Новина кај тогашната капиталистичка класа, биле големите резерви на суровни, неискористениот капацитет на работна сила, кои со мали тековни средства, без учество на странски капитал и недоволна соработка со паричните заводи, не можеле да ги совладаат провизитните тешкотии од развојот. Недоволната организираност и поврзаност на индустријалците, се гледа и од фактот дека на 10 февруари 1924 година, биле спроведени противзаконски избори за членови на Комората во градот Скопје. Наместо шест трговци и шест индустријалци, како што било предвидено со член 7 од Статуот на Комората, биле избрани тројца индустријалци и девет трговци.²³ Меѓутоа, во сите тие околности тешко било да се одделат целите и барањата на индустријалците и трговците, бидејќи поедници истовремено биле и производители и извозници.

Производството на опиум, во зависност од годишната добивка, и понатаму претставувала мошне важна стопанска гранка. Поради високиот процент на морфиум, македонскиот опиум бил мошне ценет на светските пазари. Од особено значење било тоа што од афионовото семе се произведувал шарлаган и таан, но треба да се нагласи дека производство на опиум, не било целосно наменето за стопански цели. Од таа страна

²² АЈ, 65, 167.

²³ Статут Трговачко-индустријске коморе у Скопљу, Штампарија и књиговезница “Стара Србија”, Скопље, 1925, 3.

евентуалната забрана на производството на опиум, според поединечните предлози што биле дадени на меѓународната конференција во Женева, штетно би се одразила врз развојот на стопанските односи во Македонија.²⁴

Во текот на 1925 година, Комората во Скопје одржала неколку собири и учествувала на Централниот собир на ЦИК. На собирот одржан во Белград, на 16 февруари 1925 година, говорел претставникот на Комората, Димче Вучидолац. Тој во своето излагање истакнал дека, средувачето на политичките прилики во Албанија, по падот на владата на Фан Ноли, и по доаѓање на власт на Ахмед бег Зогу, треба да се обезбеди пласман на житните култури како и на сапунската, кожарската и чевларската индустрија, кои би биле регулирани во идните преговори за склучување на трговски договори со земјата. Во почетокот на април истата година, Комората со посебно писмо му се обратила на Министерството за трговија и индустрија, со назнака дека трговскиот промет почнал интензивно да се развива во целиот пограничен појас кон Албанија, и дека се појавиле голем број понуди за склучување деловни врски на тоа подрачје. Но и покрај се, слабиот развој на трговијата и индустријата, особено во областите кон албанската граница предизвикале нагло иселување на сиромашните слоеви на населението, кои во добар дел заминале во Америка, Бугарија и Србија.

На конференцијата на стопанствениците на скопското трговско здружение, одржана на 11 мај истата година, било потенцирано дека економската ситуација е тешка, се чувствува недостигот на пари, посебно поради неисполнувањето на обврските од страна на Управата на монополот, кон производителите на тутун. Се заклучило дека железничките тарифи и царинските стапки биле високи. Задача на Министерството за финансии, била да ги укине или намали царинските стапки на главните извозни артикли, особено на житариците за да се постигне рамнотежа со цените на светските пазари. Повторно била истакната потребата за склучување на трговски договори со Грција и Албанија, по системот на најголемата привилегија, со примена на минимална царинска тарифа, што побирало и побрз развој на инфраструктурата, со што би се подобриле комуникациите кон Албанија. Во Министерството биле евидентирани сите барања, но решението на многу прашања повеќе пати зависело од општите политички околности во земјата и односите во соседните држави.²⁵

Подготвувајќи се за учество на VI централен собир на ЦИК, кој требало да се одржи на 21 јуни 1925 година, скопската Комора свикала конференција на сите индустријалци од своето подрачје, но поради кусиот временски период се одзвале само делегатите од Скопје и Велес. Барањето на индустријалците да се воведат специјални олеснувања не биле новина, но за развојот на индустријата тоа се поставувало како голем проблем.²⁶

²⁴ Привредни преглед, 18.01.1925.

²⁵ АЈ, 65, 192.

²⁶ Трговиски гласник, 15.05.1925.

Претставниците на мелничката индустрија, на истот собир, излегле со барање извозната царина на житото да се зголеми до 2.000 динари по вагон, бидејќи во извозната сезона за 1924 година, житото било извезено по цена од 3,20 динари за килограм, и мелниците биле принудени житото да го увезуваат преку Солун, по цена од 5 динари. Истото барање го истакнале и претставниците на индустријата за шарлаган и зејтин од Велес, во однос на извозната царина на семето од афион, сусам и маслодајно семе. Царинска заштита и поголема безбедност, се барало како за индустријата на зелен сапун така и за индустријата за дрво и граѓа.

Овие барања биле пренесени на собирот во Белград одржан на 21 јуни истата година, од страна на претставникот на скопската Комора, а Комората со истите барања посебно го запознала и Министерството за трговија и индустрија. Следната година, Комората изработила предлог Закон, каде се предвидуваат одредени поволности за индустријата и индустриското производство, и истите со документирно образложение биле испратени до надлежните фактори, со барање Законот што поскоро да се донесе. Единствено ЦИК на својот собир од 12 и 13 јуни 1926 година, го усвоил предлогот на Трговско индустриската комора во Скопје.²⁷

Извозот и увозот на прехранбени продукти и понатаму биле основно обележје на трговијата. Житото се извезувало главно во Грција, но поради примесата на нечистотија од 15-30% во житните култури, се јавувале одредени потешкотии при извозот. По тој повод, Скопската Комора превземала иницијатива за основање контролни станици, каде би се вршел надзор и контрола на житото, од страна на специјална комисија која би имала три до пет члена.

На 19 и 20 септември 1925 година, бил одржан III-от редовен конгрес на коморите и стопанските организации од целата земја. При тоа, Комората во Скопје, во заедница со Здружението на извозниците на Кралството на СХС, поднела реферат со предлог мерки. При тоа било барано да се превземат активности за спречување на манипулациите, од страна на несовесните производители, извозници односно увозници, кои производите наменети за извоз ги расипувале или пак увезувале неисправни производи. Меѓутоа, и покрај интервенциите тешкотиите во извозот не се намалувале.

На пленарната седница на скопската Комора, која била одржана кон крајот на ноември 1925 година, било истакнато дека зголемувањето на тарифата за железнички транспорт до 25%, предизвикале застој во извозот на грав, овес, јачмен и пченка. Конкуренцијата од СССР, Романија, Америка и Бугарија, кои својата стока ја превезувале по значително поевтините цени, користејќи го водениот транспорт, уште повеќе ја засиле кризата на извозот.²⁸

²⁷ АЈ, 65, 296.

²⁸ АЈ, 65, 392. Извештај на Занаетчиската комора.

Со појавата на индустриска стока забележано било значително опаѓање на занаетството. Тоа особено се почувствувало кај уметничките занаети: кујунциите, везачите, кожарите, терзициите, килимарите, и др. Системот на паричен кредит, го заменил дотогашниот работен кредит. Воедно опаднал и бројот на потрошувачите. Со основањето на Занаетчиската банка во Белград во 1923 година, и подоцна на нејзината филијала во Скопје, биле направени нови обиди за унапредување на занаетството. Сепак, мошне бројното занаетчиство се задржало во градовите на вардарскиот дел на Македонија. Во 1925 година, занаетчиите на вардарскиот дел на Македонија, чија цел била унапредување на занаетството, поставиле барање да се одделат од Занаетчиската комора во Белград, и да формираат своја самостојна комора во Скопје. Од прибраните и расположливи податоци се гледа дека во тоа најактивни биле занаетчиите од Битола. Во Скопје, бил одржан Конгрес на занаетчиите од 18 градови, каде биле поставени барања за основање на самостојна занаетчиска комора, но Министерството за трговија и индустрија, го одбила барањето со образложение дека не постојат законски можности. Занаетчиството, како сталешка организација, се чувствувало загрошено, првенствено поради конкуренцијата на индустриската стока.

Скопската трговска младина исто така, активно се залагала за унапредување на трговијата. На конгресот, кој бил одржан во почетокот на јули 1925 година, во Скопје, се барало унапредување на школството. Скопската трговска младина, за учениците од трговското училиште кои посетувале редовна настава, барала скратување на воениот рокок.

Summary

After World War I, commerce and commerce policy in the Vardar part of Macedonia was led through the commerce inspectorate in Skopje. Since 1922, the Commerce-industrial Chamber in Skopje managed all economy movements in the Vardar part of Macedonia. In 1923 the Chamber was included as a permanent member of the newly-opened Headquarters of the Industrial Corporations of the Kingdom of SHS (HIC). The main task and purpose of the Chamber was improvement of the economy in the Vardar part of Macedonia.

Литература

Необјавени извори:

1. Архив Југославије , фонд 65, кут. 48.
2. Архив Југославије , фонд 76, кут. 48.

Објавени:

1. Rečnik mesta, 1-deo. Administrativna podela Kraljevine Srba-Hrvata i Slovenaca. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Po zvaničnim podacima Ministarstva unutrašnjih dela, Beograd, 1925.
2. Статут Трговачко-индустријске коморе у Скопљу, Штампарија и књиговезница “Стара Србија”, Скопље, 1925.
3. Vladan Jovanović, Jugoslovenska drzava i Juzna Srbija 1918-1929, INIS, Beograd, 2002.
4. Јовановић, Владан, Вардарска бановина 1929-1941, Београд, 2011.
5. Jovanović, Vladan, Jugoslovenska država i Južna Srbija 1919-1929, INIS, Beograd, 2002.
6. Трговински гласник.
7. Привредни преглед.

